

PERE CATALÀ I ROCA

*CONTRIBUCIÓ A L'ESTUDI DELS BERTRAN (S. XIV),
FAMÍLIA SENYORIAL DE GELIDA*

ABSTRACT:

The Barony of Gelida, owned by the Arborea family —a Sardinian family with connections in Catalonia—, was sold to a Barcelona citizen called Berenguer Bertran who was a banker. Violant de Carròs, owner of the County of Quirra, was remarried to Berenguer Bertran.

The present study shows the events of the Barony in relation to Sardinia

PREÀMBUL

La profitosa labor que el professor Manuel Riu ha dut a terme pertocant diversos castells catalans motiva que centrem en el castell de Gelida (comarca de l'Alt Penedès) i a l'època medieval el present estudi, per tal d'esmenar unes determinades qüestions confuses. Ho podem reflectir amb el paràgraf següent, de *El Castell de Gelida* (1^a ed., 1984; 2^a ed., 1990), per Enric Caraff i Morera i Alfred Mauri i Martí (publicació de l'Associació d'Amics del Castell de Gelida), p. 35: «A partir de 1345 hi ha un cert desconcert respecte de la possessió del castell; mentre alguns autors el posen a mans dels Montcada, d'altres el posen a mans del jutge d'Arborea, el qual n'era senyor, sens dubte, el 1358. Poc després va ser venut per Eimeric VI, vescomte de Narbona i casat amb Beatriu d'Arborea, a Berenguer Bertran, vers 1367».

ELS ARBOREA

Convé saber, d'antuvi, que el jutjat d'Arborea era el darrer dels quatre estats sobirans que des del s. X dividien jurídicament la «Nació Sarda»: un reialme antic i gloriós —són paraules de Francesco Casula (*La Sardenya catalano-aragonesa*, Barcelona, 1985)— que era governat per descendents de la il·lustre família catalana dels Bas-Cervera, arribada a Oristany per raó d'haver emparentat amb la dinastia regnant dels Serra. Retenim que Hug II de Bas-Serra, rei o «judike» d'Arborea, fou l'aliat principal, a Sardenya, del nostre Jaume II, «el Just».

Els Bas-Serra preferiren d'anomenar-se Arborea. Consta que el «judike» Pere d'Arborea casà el 1328 amb Constança, filla del marquès de Saluzzo i comte de Peralta, piemontès filocatalà. En morir, durant la primera meitat del 1347, Pere d'Arborea, la seva trajectòria s'havia mantingut tothora fidel a la Corona d'Aragó, tal com li havia recomanat testamentàriament el seu pare.

Copiem de l'obra, esmentada, de Casula (p. 32):

«Va succeir-lo el germà Marià, home d'una trentena d'anys, certament dotat d'aguda intel·ligència i de fort caràcter. Havia estudiat a Barcelona, i a Catalunya s'havia casat, el 1336, amb la noble Tímbor, filla de Dalmau, vescomte de Rocabertí. Un any després, del matrimoni nasqué Hug (el futur Hug III) i successivament, en els anys quaranta, les filles Elionor (la futura famosíssima jutgessa-regenta), Beatriu (àvia del jutge Guillem III de Narbona) i una d'anònima, morta en edat molt tendra, vers el 1346.

Marià, quan encara era “donnikel·lu” (príncep), fou armat cavaller pel rei d'Aragó el 1333, i l'11 de setembre de 1339 va ésser creat primer comte de Gocéano.»

Remirem la circumstància històrica de la propietat de Gelida; la *Guia del Castell de Gelida* (Gelida, 1990), per Alfred Mauri i Martí i Ramon Rovira i Tubella, presenta aquest elenc senyorial (p. 24):

«Simó de Vallgornera i Vilallonga, † 1339-Alamanda de Blanes
Ven la Baronia de Gelida, poc després, al Jutge d'Arborea,
1334 ?

Pere III, Jutge d'Arborea † 1346 - Constança de Saluzzo

germà:

Marià IV, Jutge d'Arborea, 1r. comte de Goceà, † 1377-Tímbor de Rocabertí
filla::

Beatriu, † v 1377 / 1402

+ Eimeric, 6è. vescomte de Narbona + 1388

Ven la Baronia de Gelida a Berenguer Bertran, ciutadà i
banquer de Barcelona, l'any 1367.»

Resulta, en conseqüència, que els Arborea foren senyors de Gelida durant una trentena d'anys, amb el tràmit Pere III-Marià IV-Beatriu.

L'historiador Casula, sortint al pas d'explicacions massa sumàries —com l'aportada per Zurita—, retreu que la rebel·lió de Marià IV d'Arborea en contra del rei d'Aragó obeeix a causes més pregoneres i greus que no pas els simples motius per-

sonals dels Bas-Serra. Ací només enregistrem, a propòsit, que són moltes les vegades que, a les fonts catalanes i pontificies del 1364 i del 1378, compareix el projecte de Marià IV i d'Hug III de fer-se nomenar sobirans del regne de Sardenya i Còrsega en lloc del rei d'Aragó. Tanmateix, d'inici els Arborea eren fidels vassalls i Marià IV fou un principal defensor, la tardor del 1347, de les posicions militars dels catalano-aragonesos al Logudor, amenaçades pels Dòria.

Amb referència a Gelida, ha quedat consignat que en fou propietària Beatriu, succeint Marià IV. Afegim que ella, tercera filla de Marià IV, casà el 1363 amb Eimeric, o Aimeric, VI, vescomte de Narbona, i morí sense haver arribat a l'edat de quaranta anys, el 1377, després que havia donat a llum vuit fills, dels quals el gran fou Guillem II de Narbona.

El canvi de senyoria gelidenca, dels Arborea als Bertran, resta expressat pels fogatges. En les corts de Girona i Barcelona del 1358 s'indica que el jutge d'Arborea té drets al paratge: «Nobilis Judex Arboree pro LXVIII focis quos habet in termino Castri de Gilida», i el fogatjament de 1365-1370 presenta: «Castell de Gillida, qui és den Berenguer Bertran... CV fochs». (v. *Els Castells catalans*, III, Barcelona 1971, p. 650).

El signant considera que en el traspàs de la senyoria ací dels Arborea als Bertran batega de manera força notòria el rerefons de l'illa sarda.

ELS BERTRAN

Plana una nebulosa sobre el cognom Bertran, manifestada així pels genealogistes Maria Mercè Costa i Armand de Fluvià (a l'art. «Perellós» de la *GEC*, XI, Barcelona 1978):

«PERELLÓS. Llinatge noble les notícies del qual són incertes fins al segle XIV. Hom diu, sense fonament, que el cognom Bertran procedia d'una línia dels comtes de Tolosa i que un Ramon Bertran s'havia casat amb una filla d'Alfons VI de Castella (el cert és que Elvira, filla natural del dit rei, es casà amb el comte Ramon IV de Tolosa). Un descendent seu, dit, també, Ramon Bertran, hauria rebut el sobrenom de Perillós, o Perellós, i des del Rosselló hauria anat a servir el rei (1312).»

En relació amb els Bertran, A. i A. García Carraffa consignen (a *El Solar Catalán, Valenciano y Balear* —obra feta amb la col·laboració d'A. de Fluvià—, I, San Sebastián 1968, p. 232) que: «De esa casa del lugar de Bandaliés, próximo a Huesca, parece ser que dimanó la rama que pasó a establecerse a Gelida, villa de la prov. de Barcelona, en la que fundó nuevo solar».

Advertim, doncs, unes conjectures, ans que unes seguretats, pertocant la línia familiar que ara ens interessa. Així és que no vacil·lem a aportar la constància documental que a Barcelona, el 28 d'agost de 1351, el rei Pere «el Cerimoniós» va con-

firmar a Bernat Bertran, ciutadà de Barcelona, l'armament de dues galeres, aparellades per divuit ciutadans de Barcelona i agregables a l'estol reial que passava a Grècia per tal de contrarestar l'acció dels genovesos:

«Nos Petrus, Dei gratia.... Attendentes quod inter nos et vos (...) ...Bernardum Bertrandi... cives Barchinonae, armatores duorum galearum, quas nostri honore et ut rebelles et inimici nostri teri valeant et prostrari, in civitate Barchinonae armatis, fuerunt facta et ordinata quaedam capitula sub hac forma.»

És convingut que les dues galeres que els armadors aparellen segueixin l'estol reial per dos mesos contínuament.

També trobem esmentat un Joan Bertran que amb anterioritat, l'any 1342, anà a servir amb l'armada del rei de Castella (E. Morera, *Tarragona cristiana*, II, ed. Tarragona 1982, p. 395). Documents del 1331 al 1335 denoten la presència — com a testimoni— d'un «Ferrarius Bertrandi» a l'illa de Mallorca (*Diplomatari del Monestir de Santa Maria de la Real de Mallorca*, I, Palma de Mallorca 1982, docs. 188, 189 i 192).

Tanmateix, a cap dels tres individus citats —Bernat, Joan i Ferrer— no el trobem vinculat expressament amb Gelida, a diferència del personatge Berenguer Bertran, anomenat a l'inici del present estudi.

BERENGUER BERTRAN

D'antuvi, assenyallem un Berenguer Bertran ciutadà de Barcelona que el 7 de març de 1317 prengué en aquesta ciutat, del seu concitadà Berenguer Ros, 15 lliures de Barcelona, en canvi de les quals s'obligà a pagar 13 lliures i 13 sous tornesos «salve in terra» a Montpeller al mateix creditor, per mitjà de Bernat Mestre, quatre dies després que li fos presentada la «littera pagamenti». (El document, de l'ACB —Guillem Borrell, man. de 1316-17, f. 9v— és transcrit per Arcadi Garcia i Sanz i Maria-Teresa Ferrer i Mallol, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, Barcelona, IEC, 1983, p. 341).

Entenem probable que l'esmentat Berenguer Bertran tingui parentiu directe amb el personatge homònim que segueix.

Berenguer Bertran —informa S. Albertí, *Diccionari biogràfic*, I, Barcelona 1966, art. «Bertran, Berenguer»— fou un burgès barceloní posseïdor d'una de les més grans fortunes de la ciutat; el 1364, durant la guerra contra Castella, prestà a la Generalitat de Catalunya la suma, «quantiosíssima per a l'època», de 325.000 lliures. Una tal quantitat —subratlla Maria Teresa Ferrer, a *GEC*, art. «Bertran, Berenguer»— era la meitat de l'import del fogatge votat per les corts, que ascendia a 650.000 lliures, i encara l'esmentat Berenguer Bertran féu altres crèdits a la Generalitat; com a garantia, rebé fermances de les ciutats i fou nomenat recaptador exclusiu del fogatge. El 1367 avançà també el tribut de Sardenya, feu de l'Església.

Ell mateix comprà el castell i la baronia de Gelida al vescomte de Narbona i deixà la banca.

Ens ha saltat la llebre i hem de caçar-la. Ha sonat, per al 1367, el nom de Sardenya, i ens adonem, per altra banda, que el document de compra de la baronia de Gelida, pel preu de 12.000 florins d'or, està datat el 22 de maig del mateix any; el venedor és el vescomte Eimeric VI de Narbona, des de feia quatre anys marit de Beatriu d'Arborea. Escau de recordar que els feus de Mataró i Gelida havien pertangut al «judike» sard Marià IV d'Arborea, a qui el 1353 foren llevats, a causa de la seva rebel·lió.

Explica Ramon Rovira (*Els Bertran de Gelida*, Gelida, p. 1) que Berenguer Bertran comprà la baronia de Gelida juntament amb la quadra de Masó, que és l'antiga comanda de la Joncosa dels templers que estava dins el terme de la baronia de Gelida. Al seu torn, l'historiador Joan Fugueta puntualitza que actualment els topònims «la Joncosa» i «la Mesó» —«la Mesó del Temple»— són desconeguts en el terme gelidenc (*L'Arquitectura dels Templers a Catalunya*, Barcelona 1995, p. 294), bo i enregistrant que la compra realitzada per Berenguer Bertran és assentada a Barcelona (AHPB, Not. F. de Lladernosa, vendes març-maig 1367) i que a l'escriptura figuren trossos de capbreuacions dels dos senyors anteriors que posseïren Gelida (capbreu de 1327 fet pel comte de Pallars i capbreu de 1346 fet pel comte de Gocénano, jutge d'Arborea).

Berenguer Bertran —prossegueix Rovira— decidí de refer el castell de Gelida per tal d'acondicional-lo, perquè estava en un estat ruïnós i no servia com a força ni com a refugi en cas de guerra. Aquestes exigències del nou senyor motivaren un llarg plet (1367-1368), que se desenvolupà a la plaça del Pedró, entre els habitants de Gelida contra Berenguer Bertran i, finalment, hom arribà a una concòrdia. El jutge Marc Llauredor, de Vilafranca del Penedès, sentencià els deures i les obligacions d'ambdues parts i començà la refacció del castell: nous murs, portada d'aigües, estucar valls, fer noves edificacions... De fet, els Bertran iniciaren una nova etapa en la utilització del castell.

Aquest baró gelidenc fou cambrer del Cerimoniós, sobirà que, en premi als serveis que n'havia rebut, li atorgà el privilegi de noblesa (1-IV-1375), per a ell i descendents (García Carraffa, *ob. cit.*, I, p. 232).

L'any abans, Berenguer Bertran comprà la castlania de la baronia de Gelida als sotsfeudataris Bernat de Castellví, Constança de Castellví —filla de l'anterior— i Francesc de Montbui —cavaller, marit d'ella— (Rovira, *ob. cit.*, p. 2).

Berenguer Bertran casà amb Sibila «Otilionis», de Falset, i testà el 12 de juny de 1375, a Barcelona, nomenant marmessors la muller i Antoni Bertran, de Tarragona, el germà (Arnau Bertran) i el fill (Francesc Bertran) (*Els Castells catalans*, III, p. 650). Disposà en el testament que si moria dins el terme del castell de Gelida hi fos enterrat, féu una deixa de 15 lliures a l'església de Sant Pere del castell i nomenà hereu universal el seu fill, Francesc Bertran, cavaller.

ELS SUCCESSORS

Ens adonem que mentre, d'acord amb la disposició anterior, és el fill Francesc Bertran, cavaller, el nou senyor de Gelida (Mauri/Rovira, *Guia...*, p. 24), hi ha discrepància quan l'historiador Caius Parellada comunica (a *Colom venç Colombo*, Barcelona 1987, p. 168) que, segons Mitjana de las Doblas, el segon baró de Gelida fou Arnau Bertran, que fou conseller de Barcelona i era fill d'en Berenguer Bertran, ciutadà de Barcelona («el qual l'any 1367 va adquirir la senyoria de Gelida i el 1374 el castell d'aquest lloc, que havia estat fins aleshores de Constança de Montbui»): Mitjana «ens diu que Arnau va instituir hereu el seu fill Francesc, amb substitució a favor de Pere Bertran, un altre fill seu, que se'n va anar a l'Empordà. Francesc, el tercer baró, l'any 1371 fou nomenat cavaller».

Tot imaginant el gran joc colombista que l'esmentat Pere Bertran empordanès proporciona familiarment (assenyalem la vinculació dels Bertran amb els Margarit; hom pot veure el capítol «Pere (Bertran i) Margarit» de *Colom i el Món català*, obra del «Centre d'Estudis Colombins», Barcelona 1993), interposem que els noms d'Arnau Bertran i Berenguer Bertran, com a argenters de Barcelona, se'ns documenten l'any 1360, per raó que aleshores els fou concedit el permís reial per a encunyar monedes de Perpinyà (Núria de Dalmases, *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500 (Aproximació a l'estudi)*. *Argenters i documents*, II, Barcelona, IEC, 1992, p. 35).

Una filla del Berenguer Bertran primer baró fou Francesca Bertran, casada l'agost de 1372 amb Bernat de Tous, senyor del castell de Tous, qui, per cert, en un inventari aixecat llavors pertocant aquest castell, declara que la muller «filiaque venerabilis Berengarii Bertrandi, civis Barchinone» li aporta en dot, entre altres objectes, uns cofres «ab senyals de Bertran» (*Els Castells...* V, p. 291, n. 54).

Mort l'acablat Berenguer Bertran el mateix any del seu testament (1375), el 19 de juny el seu fill i hereu Francesc va confirmar els privilegis concedits pels seus antecessors als habitants de la baronia gelidenc. Esdevingué camarlenc del rei Cerimoniós, el 1380.

Les restes de Berenguer Bertran, junt amb les del seu fill Nicolau, foren dipositades, anys després, en el sarcòfag gòtic, blasonat amb les armes dels Bertran de Gelida, que actualment, i després d'algunes vicissituds conegudes de trasllat a Barcelona, es conserva a l'absis de l'església del castell gelidenc. Al sarcòfag, sostingut per dos lleons, hi ha la inscripció: «Así jau los molts honrats en B.G.N. Bertrà e an Cholau Bertrà fill seu, les ànimes dels quals sia a Glòria».

El nou senyor de Gelida, Francesc Bertran, va rebre el nomenament de falconer major del rei Joan I. Com a tal i com a cavaller («miles»), el sabem a Perpinyà el 20 de gener de 1396, triant com a procurador seu Ramon Molaner, notari de Puigcerdà (AHP, 24). El càrrec de falconer major no era simplement nominal i, així, ens consta que, en una ocasió, el governador de Catalunya comunicava, en

nom del rei, a «mossèn» Francesc Bertran que, amb tots els seus falconers i falcons, fos a Montcada a esperar-lo (R. Tasis i Marca, *Joan I, el Rei Caçador i Músic*, Barcelona 1979, p. 216).

La gran afecció del monarca Joan I a la caça —comenta Albertí, *ob. cit.*— féu de Bertran un personatge influent i conseller del rei. No es veié barrejat, en tot cas, al procés de cortesans de 1396. Degué assolir una posició econòmica folgada, ja que en 1400, regnant Martí «l'Humà», tenia tres murons de la corona reial com a garantia d'un préstec. En aquella data els tornà al rei, que segurament s'alliberava aleshores del deute.

Pertocant aquest préstec, l'historiador Tasis explica que el rei Martí, després d'uns atacs de febres quartanes, havia manifestat el seu desig de poder sortir d'Aragó per passar l'hivern en un clima més benigne, però no pogué deixar Saragossa fins a la primavera de l'any 1400, va baixar l'Ebre fins a Móra, i d'allà passà, per Tarragona, Vilafranca i Barcelona, a prendre els banys de la Garriga; després d'una mesada de tractament es trobà molt millor i pogué fer la seva solemne entrada a Barcelona, no sense manllevar abans a Francesc Bertran, qui els tenia en penyora d'un préstec, tres murons de la corona reial, per a fer-ne la diadema que ostentaria la reina en aquella ocasió (R. Tasis i Marca, *Pere el Cerimoniós i els seus fills*, Barcelona 1957, p. 208).

Amb referència a les possibilitats econòmiques de Francesc Bertran, retenim que ja el Cerimoniós li empenyorà la lleuda i altres rendes de Puigcerdà i les rendes de Querol, per 9.000 lliures. Semblantment, Joan I empenyorà a Pere Bertran, germà de Francesc, diverses rendes reials a Sardenya, Rosselló i Cerdanya (M. T. Ferrer, art. «Bertran, Francesc» de la *GEC*, III, p. 495). Aqueixa disposició econòmica, l'hauríem de centrar, per a millor comprensió, en els períodes crítics avinents a l'assalt als calls jueus (1391), epidèmies, etc. [Un Bernat Bertran era propietari d'un terreny limítrof amb el fossar jueu del Montjuïc barceloní, vers el 1391, quan de resultes de la destrucció del call, la necròpolis fou abandonada; es tracta del personatge homònim que tres anys abans se'ns manifesta mercader i ciutadà de Barcelona i marmessor de Feliu Bruniquer; AHPB, *Diversorum* C(e). 1-7 N° 493 (carp. 29) i N° 1269 (carp. 383)].

El germà de Francesc i de Pere, Berenguer Bertran, es casà amb Violant Carròs, comtessa de Quirra (A. de Fluvià, *Orígens...*, p. 45). És pertinent que ara endremem l'esguard a tal dama i a tal comtat.

ELS BERTRAN I SARDENYA

El comtat de Quirra —que esdevingué marquesat el 1604— correspon al regne de Sardenya. En fou el primer titular, per concessió del rei Pere el Cerimoniós l'any 1363, com a premi —llegim a *Genealogie medioevali di Sardegna*, publicació

de la «Deputazione di Storia Patria per la Sardegna», 1984, p. 401 — per la seva participació a la guerra de Castella, Berenguer Carròs i de Ribelles, ja senyor del castell de Quirra des del 1349 per donació reial. L'historiador valencià Josep Sendra i Molió, en un llibre recent (*Els Comtes d'Oliva a Sardenya*, Oliva 1998, p. 43), conigna que Berenguer Carròs i de Ribelles «fou capità general de Sardenya, i en 1368 fou encarregat, junt amb Pero de Luna i les tropes enviades per Pere el Cerimoniós, de reprimir una de les rebel·lions sardes encapçalades pel jutge Marià IV d'Arborea. L'empresa acabà amb la derrota de les tropes reials i la mort de Luna. Zurita (X, 13) parla d'un viatge que en 1371 féu el comte de Quirra a Avinyó, per tal de contractar mercenaris anglesos per a les campanyes de Sardenya».

Hereva del feu va ésser Violant de Carròs, de qui se'ns diu a *Genealogie...*, textualment: «Figlia di Berengario e di una sconosciuta, Violante ereditò, fra l'altro, i feudi de Baratili e Maracalagonis. Nel 1383 il re Pietro III "il Cerimonioso" le riconobbe in feudo il contado di Quirra».

Violant de Carròs —assabenta, al seu torn, Mercè Costa (*Violant Carroç*, Barcelona 1973, p. 7) — havia estat dama de la reina Sibilla de Fortià i sembla que es casà amb Ponç de Sinesterra (en la publicació sarda suara mencionada la dubitació no apareix: «sposò Poncio de Senesterra, morto prima del 1386»). «En temps de pau —segueix Costa—, ella procurava el forniment dels seus castells, mentre que en temps de guerra en tenia cura l'administrador de Càller. El 1390 apareix ja casada amb un català, Berenguer Bertran, de la família dels senyors de Gelida. Ella li obligà el comtat de Quirra per una grossa quantitat que li devia, possiblement del dot.»

És lògic d'empalmar la dienda de l'annalista Zurita a propòsit de «La causa porque Brancaleon de Oria se rebeló»: «...pero Brancaleon, no considerando que él, y doña Leonor su muger, y Mariano su hijo, q. sucedia en el Estado de los iuezes de Arborea, eran vasallos y subditos del Rey (...) por muy ligera ocasion se rebelò contra el Rey, y tentó de apoderarse de toda la Isla. No se supo otra mas cierta causa de su rebelión, q. aver el Rey dado cierta sentencia, estando en Barcelona, por el mes de Octubre del año pasado, en que se adjudicava a doña Violante Carroz, q. casó con Berenguer Beltran, Ciudadano de aquella Ciudad, el Condado de Quirra, y le mandó poner en posesión de las Villas y Lugares de aquel Estado, declarando pertenecerle; y reservóse el Rey en la sentencia que si en algo repugnase a los capítulos de la concordia que avia asentado con doña Leonor de Arborea, y con los Sardos, quanto a la jurisdicción de aquel Estado no era su intento, q. fuesse en su perjuizio». (Gerónimo Zurita, *Anales de la Corona de Aragón*, II, Saragossa 1668, l. X, c. 47, f. 400).

L'episodi troba l'explicació següent a *Tarragona cristiana*, II, p. 660, per E. Morera: «Es indudable que, cuando en mayo de 1390 se concertó el matrimonio del infante D. Martín, hijo del hermano del rey, llamado también D. Martín, duque de Montblanch, con la reina Maria de Sicilia (...) se encargó á dicho duque

la empresa de volver completamente aquel reino á la obediencia de su legítima dueña, á cuyo fin se mandaron hacer varios aprestos militares para pasar allá con poderosa armada. Recelaron los de Cerdeña de que tales armamentos se hacían contra ellos, y pretextando de que el rey en octubre del mismo año había dictado en Barcelona una sentencia, adjudicando el condado de Quirra á Dª Violante Carroz, casada con Berenguer Bertrán, ciudadano de dicha ciudad, comenzaron á confabularse, en el mes de diciembre, Brancaleón de Oria, su esposa Leonor de Arborea y su hijo Mariano, declarando la guerra al rey de Aragón...».

Consta que en morir, l'any 1392, el seu segon espòs —o sigui Berenguer Bertran—, Violant es traslladà a Càller, on el governador del «regnum» la féu arrestar. Sendra (*ob. cit.*, p. 43) manifesta: «Com que Violant era viuda (en segones núpcies) de Berenguer Bertran, el seu fill Berenguer portava el cognom de son pare, però quan heretà el comtat de Quirra (1408) adoptà el cognom matern».

Sense que ens calgui penetrar gaire ací les vicissituds sardes, retenim, respecte al primer marit de Violant, Berenguer Carròs —fill de Berenguer i de Gerardona; nat el 1333—, que el 1368 esdevingué capità general del «regnum Sardiniae et Corsicae» i que de diverses concubines tingué els fills Alemany, Gerarda, Nicolau, Berenguer, Elvira i Francesc. La seva vídua, Violant de Carròs, ja vídua també de Berenguer Bertran, el 1397 era tutora dels fills Francesc Bertran i Pere Bertran. Deixà Quirra —rebla Costa, *ob. cit.*— a l'únic fill que la sobrevisqué, Berenguer, que prengué el nom de Berenguer Carròs.

Aquest Berenguer Carròs participà, el 1409, a la famosa batalla de Sanluri. I com a capità general del «regnum» lluità contra el jutge d'Arborea Guillem III, vescomte de Narbona i Bas. Del 1410 al 1413, i del 1415 al 1416, fou governador i lloctinent del «regnum», càrrec sovint identificat amb el de virrei (Josefina Mateu Ibars, *Los Virreyes de Cerdeña*, Càller 1964, p. 96; Giuseppe Loi Puddu, *El Virreinato de Cerdeña*, Barcelona 1965, p. 21), bé que tal càrrec no fou oficialment introduït a Sardenya fins al 1418.

Instal·lada a Sardenya, assentem, en conseqüència, una branca de la família Bertran, però amb el prestigiós cognom Carròs. Convé d'afegir que —segons el puntual historiador Arcadi Garcia Sanz (*Història de la Marina catalana*, Barcelona 1977, p. 88)— la institució de l'almirallat a la marina catalana, l'abril de 1230, fou segurament la primera de la Península Ibèrica i que «el primer almirall que tenim documentat fou Carròs, nomenat vitalíciament pel rei Jaume el 1230, després de la conquesta de Mallorca».

Amb la darrera dècada del s. XIV ens compareix l'«honrat» Pere Bertran com a capità de galera armada per la ciutat de Barcelona; el setembre de 1392 ell tornava de Sicília i partia de Barcelona cap a la banda tortosina, amenaçada pels moros. El 1393, i al costat de cognoms tan rellevants com Vallseca, Almogàver i Fiveller, era tingut en compte per al passatge reial a Sardenya (v. A. de Campmany, *Notes històriques...*).

El 1398 Caterina Bertran, filla del cavaller Francesc Bertran senyor de Gelida, casà amb Jaume-Joan Colom i Marimon (P. Català, *Quatre germans Colom, el 1462*, Barcelona, 1978, p. 10).

* * *

És evident que l'estudi dels senyors de Gelida, del s. XIV, proporciona una especial sentor mediterrània a la història pàtria.